

Existens & Identitet, *del 2: En fråga om* *kunskap*

Att dela in människor i till exempel olika raser eller olika sexuella läggningar, är det i första hand en fråga om empirisk kunskap eller en fråga om moral? **Xzenu Cronström Beskow** fortsätter analysera.

I FÖREGÅENDE DEL (FOLKVETT 4/2020) argumenterade jag bland annat för att den tillvaro vi lever i är en sammansatt verklighet bestående av fyra sorters verklighet: Den externa, de mentala, de sociala och de upplevda. Att det därmed inte fungerar att se tillvaron som antingen naturlig eller konstruerad: Vi människor konstruerar vår tillvaro på flera olika sätt, vilka är sammanvävda både med varandra och med faktorer bortom mänsklig kontroll. I denna del ämnar jag gå vidare till att diskutera kunskap. Detta dels utifrån tre olika inriktningar för vad begreppet

Bild: Wikimedia Commons

”kunskap” kan innebära, och dels utifrån tre olika sätt att hantera dessa sorters kunskap.

Vilka trosföreställningar har vi själva internaliserat till att räkna som kunskap, vilka trosföreställningar brukar i en viss social miljö räknas som kunskap, och vilka trosföreställningar skulle vi lägga oss till med om vi hade tillgång till alla tänkbara fakta och analysverktyg samtidigt som vi var så gott som helst fria från bias? Dessa tre fenomen är väldigt olika från varandra, men i vardagstal brukar de alla kallas för just ”kunskap”. Denna sammanblandning kan lätt bli ytterst förvirrande. För enkelhets skull kommer jag i denna text att skilja dem åt genom att kalla dem för <kunskap>, [kunskap] respektive {kunskap}. Alltså:

- Med <kunskap> menar jag de faktapåståenden och idéer vilka vi *faktiskt* anser oss veta att de är korrekta. Detta kan även kallas för vardags-kunskap.
- Med [kunskap] menar jag de faktapåståenden och idéer vilka vi enligt de sociala normerna i en eller annan social miljö *bör* räkna som korrekta. Detta kan även kallas för påbjuden-kunskap.
- Med {kunskap} menar jag de faktapåståenden och idéer vilka vi skulle räkna som korrekta om vi hade optimal tillgång till empiri och analysverktyg och samtidigt lyckades hålla oss optimalt opartiska (dvs optimalt fria från bias). Detta kan även kallas för optimal-kunskap.

I valet mellan dessa tre sorters kunskap bör vi betrakta {kunskap} som den bästa och i särklass mest eftersträvarsvärda. Utifrån detta kan det vara frestande att helt enkelt bestämma sig för att ordet ”kunskap” endast ska syfta på {kunskap}, medan de andra två bör kallas för nå-

Bild: picryl.com

got annat. Detta ställningstagande kompliceras dock av att vår tillgång till empiri, analysverktyg och opartiskhet aldrig är helt optimal – det finns alltid utrymme för förbättringar. Om vi skulle betrakta {kunskap} som den *enda* kunskapen snarare än som den *bästa* kunskapen skulle vi sålunda bli tvungna att dra slutsatsen att ingen människa någonsin besitter någon kunskap. En sådan attityd kan måhända vara användbar för stunder av filosoferande där vi ifrågasätter allting, men däremot torde den knappast gå att bygga något fungerande samhälle på. Om vi å andra

sidan helt förbehållslöst accepterar [kunskap] som giltig kunskap, då landar vi lätt i att nedvärdera kunskap och/eller uppvärdera totalitära maktanspråk. Med sin roman 1984 visade George Orwell (1949) hur ett totalitärt samhälle pådyvlar sina medborgare eller undersåtar [kunskap] vilken blir allt mer absurd och frikopplad från varje verklig strävan efter {kunskap} ju mer totalitärt samhället blir. Detta fenomen är dock inte begränsat till enbart sekter och diktaturer. Som Foucault (1980) exemplifierade med sina studier av bland annat sexualitet så bygger även våra vanliga samhällen [kunskap] vilken handlar om att bygga och upprätthålla maktstrukturer och maktpositioner snarare än om att sträva efter att bygga ömsesidig förståelse på justa villkor. Samtidigt bör vi i möjligaste se till hur en viss <kunskap> eller [kunskap] förhåller sig till de fakta som finns tillgängliga. När kunskapen baserar sig på rena lögner eller grundligt motbevisade fantasier/spekulationer (alternativa fakta och pseudofakta, om en så vill), så kan det vara rimligt att brännmärka denna kunskap som pseudokunskap. Vilket i sin tur blir pseudovetenskap, i de fall då kunskapen utger sig för att vara vetenskaplig.

I den mån vår strävan efter kunskap är en strävan efter {kunskap} så bör vi i första hand försöka hålla oss så neutrala som möjligt – detta då dels i bemärkelsen att vi försöker identifiera och minimera vår bias, och dels i bemärkelsen att vi försöker få så heltäckande perspektiv som möjligt på alla relevanta aspekter av extern, mental, social och upplevd verklighet. Detta förhållningssätt kallar jag för neutralitetssträvan. Ett mer traditionellt perspektiv är att tänka sig en enda enhetlig verklighet med en enda enhetlig referenspunkt, en enda norm vilken

George Orwell

upphöjer en viss idé (vanligtvis då en idealiserad bild av en viss kategori eller person) till förment objektiv (och kanske även förment neutral) referensram vars [kunskap] då ska betraktas som {kunskap}. Detta förhållningssätt kallar jag för normatsträvan. Om vi helt ger upp strävan efter {kunskap} för att istället se kunskap som enbart en fråga om cyniska eller naiva människors maktkamp med [kunskap] som vapen, då kan vi fortfarande rädda kun-

skapen från den totala meningslöshetens avgrund genom att positionera den som en fråga om grupplojalitet. Detta förhållningssätt kallar jag för lojalitetssträvan.

Nedan kommer jag först att skissa upp tämligen hårdragna versioner av neutralitetssträvan, normatsträvan och lojalitetsträvan, för att därefter diskutera hur de olika sorternas strävan kan interagera med varandra. Därefter kommer jag att mer specifikt analysera heteronorm och vithetsnorm, samt diskutera hur vi bör förhålla oss till sexuella identiteter och till rasidentiteter.

Neutralitetssträvan

En viktig kärna i det mesta av vetenskap är att anlägga distans: Att försöka vara så neutral som möjligt, att försöka ta in alla relevanta synvinklar och perspektiv utan att fastna i olika sorters bias. Denna princip att sträva i riktning mot så neutral kunskap som möjligt är ej är att förväxla med politisk neutralitet i bemärkelsen att hålla sig väl med båda sidor i vilken maktkamp som än råkar pågå för tillfället. Detta kräver en god bedömning dels av vilka perspektiv och synvinklar som finns att tillgå, och dels i vilken mån eller på vad sätt var och en av dem är relevant. Detta är förhållandevis enkelt när det gäller att empiriskt studera den externa verkligheten. Nog för att det alltid finns ett socialt tryck att tolka den externa verkligheten utifrån vilka idéer som än råkar vara populära för tillfället, men när kartan inte stämmer med terrängen är det förhållandevis enkelt att påvisa hur terrängen faktiskt ser ut. Att förhålla sig neutral till två olika kartor innebär helt uppenbart att jämföra dem båda med den faktiska terrängen, snarare än att bara fastslå de båda kartorna att

vara a priori lika mycket värda eller hänvisa till vilken av dem som är mer populär. Om någon hävdar att vi har en moralisk plikt att ändra terrängen för att passa kartan så blir det genast uppenbart att denna strävan handlar om något helt annat än om att förstå terrängen.

Betydligt svårare blir det när vi försöker studera människors mentala, sociala och upplevda verkligheter. Därmed inte sagt att det skulle vara omöjligt. Förhållandevis neutral empirisk kunskap om dessa sorters verklighet kan underlättas av att vi ser dem som olika sorters verklighet. Det är objektivt sant att det en människa tänker är det hen tänker, att det som förekommer i hens sociala miljö är det som förekommer i hens sociala miljö, samt att det hen upplever är det hen upplever. Därmed kan vi kartlägga hur dessa verkligheter ser ut, och därifrån gå vidare till att analysera hur de interagerar med andra delar av den sammansatta verklighet som vi gemensamt lever i. Genom att se en mångfald av konkurrerande sociala verkligheter vilka alla ingår i samma sammansatta verklighet blir det också lättare att värja sig från enskilda lärors maktanspråk.

Det är objektivt sant att det en människa tänker är det hen tänker, att det som förekommer i hens sociala miljö är det som förekommer i hens sociala miljö, samt att det hen upplever är det hen upplever.

Om vi utgår från renodlad neutralitetssträvan kan och bör vi efter hand förbättra vår <kunskap>, medan {kunskap} utgör en riktning att sträva mot snarare än att utgöra en slutdestination vilken vi tror att vi ska nå fram till i framtiden eller rentav att vi redan skulle ha nått fram till den. Medan neutralitetssträvan utgör en bra grund för att analysera och vidareutveckla empiri och diskurser så går det inte att bygga någon fungerande etik på enbart neutralitetssträvan. Ju mer vi försöker hålla oss neutrala, desto mer distanserade blir vi. Vi konstaterar att det som händer är det som händer, men utan att ta ställning. Sålunda måste all moral och etik i någon mån bygga på normatsträvan eller på lojalitetssträvan. (Detta då givetvis förutsatt att vi håller oss till en modell där all strävan efter kunskap kategoriseras in i den nämnda trikotomin: Neutralitetssträvan, normatsträvan och lojalitetssträvan.) Därmed inte sagt att neutralitetssträvan skulle sakna relevans för moral. Tvärtom vill jag hävda att alla riktigt framstående källor till moral och etik bygger på att kombinera en hög grad av neutralitetssträvan med en mycket bred form av lojalitetssträvan: Medan utilitarism bygger på lojalitet till medmänniskorna i största allmänhet så bygger både Kants Kategoriska Imperativ och Förenta Nationernas Allmänna Förklaring om de Mänskliga Rättigheterna på lojalitet till varje enskild medmänniska utan undantag. I alla tre fallen handlar det å ena sidan om lojalitet i bemärkelsen att man tar parti för människorna snarare än att strunta i hur det går för dem, och å andra sidan om neutralitet i bemärkelsen att man inte gör skillnad mellan olika enskilda människor och inte heller mellan olika kategorier av människor.

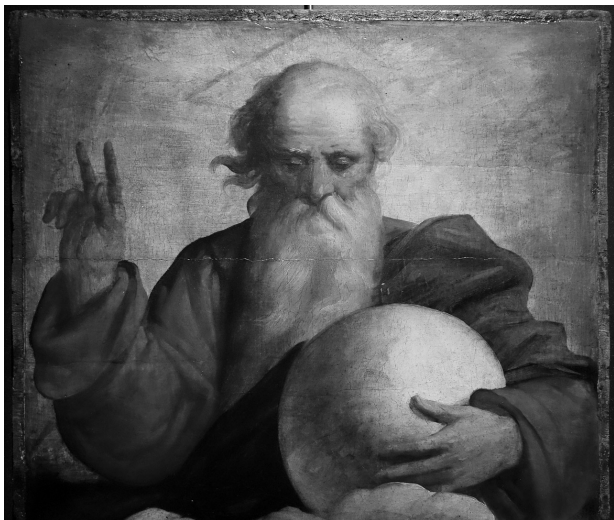

Normatsträvan

Tänk dig en världsbild bygd på en strikt svartvit dikotomi mellan å ena sidan Guds Heliga Sanning och å andra sidan Djävulens Oheliga Lögner. Jorden är om inte platt så åtminstone bokstavligt skapad av Gud. Även det språk vi talar utgör en evig och oföränderlig sanning skapad av Gud. Riktiga ord skapades av Gud i begynnelsen: De är objektiva, inte något som har mentalt och socialt konstruerats av oss vanliga dödliga människor. De ord som är påhittade av människor (eller kanske av djävulen) är däremot falska subjektiva ord som inte finns på riktigt. I den mån det alls är lönt att studera den externa verkligheten så beror detta på att denna utgör Guds Skapelse, och sålunda kan ge ledtrådar om Skaparens Vilja. All "äkta vetenskap" handlar om att söka närhet med Gud. Målet är

inte att efter hand tillverka så bra <kunskap> som möjligt, utan istället att ta till oss den enda sanna [kunskap] vilken Gud fastslog när han skapade världen. Att på detta sätt upphöja sina egna trosföreställningar till evig helig sanning framstår ur sitt eget perspektiv inte som arrogant och trångsynt, utan tvärtom som så ödmjukt och objektivt att personen ifråga inte ens har någon åsikt eller synvinkel alls – utan istället helt neutralt berättar sanningen om Guds vilja och om Naturens beskaffenhet.

Att bygga sin kunskapssyn på en dikotomi mellan just Gud och Djävul må vara extremt idag, men tedde sig rimligt på medeltiden. Sedan våra förfäder lämnade medeltiden bakom sig har olika paradigmm kommit och gått, men den grundläggande dynamiken att utgå från ett ideal består. Istället för att utgå från en eller annan religion så kan vi utgå från en eller annan ideologi, teoribildning eller gruppstillhörighet. Vi positionerar idealet som att vara "objektivt, normalt och sant", och dess tänkta motsats som att vara "subjektivt", "avvikelser" och/eller "lögn". Denna typ av dikotomi kan vi kalla för en uppdelning i normat och antinormat. Å ena sidan normaten, den idé/person/kategori som sätts på piedestal och görs till norm. Och å andra sidan antinormaten, den idé/person/kategori som vi använder som motpol för att definiera normaten. Utanför dikotomin ligger ickenormaterna, de idéer/personer/kategorier vilka inte passar in i dikotomin och som därför osynliggörs. Ta till exempel det ovanstående exemplet med religion. Eller en idé om att vita överklassmän av naturen skulle vara "rationella" medan svarta, underklass och kvinnor av naturen skulle vara "irrationella". Eller en idé om att Ayn Rands personliga åsikter skulle vara objektiva,

då i motsats till de som inte delar hennes åsikter. I dessa uppdelningar intas då positionen som normat av den religiösa lärans idé om Gud, av den ideologiska lärans idé om vita överklassmän, respektive av Ayn Rand personligen. Att identifiera sig med ett eller annat vetenskapligt paradigm kan även det anses ha en stor komponent av normatsträvan - men då förhoppningsvis enbart som en komponent, vilken kombineras med neutralitetssträvan i form av en stor inbyggd medvetenhet och flexibilitet angående att paradigm inte är slutgiltiga eller eviga utan istället behöver revideras och bytas ut efter hand.

Om vi skulle utgå från renodlad normatsträvan så borde vi därmed strömlinjeforma vår <kunskap> och etik utifrån vilken [kunskap] det än är som just vår sociala norm föreskriver. Varje tendens till <kunskap> eller {kunskap}

som ligger utanför normens ramar blir automatiskt ett hot mot vår norm – och därmed ett hot mot grunden för all vår moral och för all vår kunskap. Alltså både mot den <kunskap> vi besitter och mot den [kunskap] på vilken vi bygger vår identitet. Samtidigt torde det utifrån renodlad normatsträvan inte finnas några moraliska spärrar mot att skada eller utplåna de förment mindervärdiga eller avvikande människor vilka läran positionerar som antinormater/ickenormater eller som bärare av kättersk <kunskap> vilken hädar mot den rätta lärans [kunskap].

Lojalitetssträvan

Om vi erkänner att det finns mer än en enda synvinkel och mer än en enda möjlig norm, då förlorar vi en måhända viktig källa till stabilitet i vår upplevelse av verklighet och kunskap. En förhållandevis enkel lösning på detta kan då vara att istället fokusera på maktkamper, så att vi kan skapa stabilitet och bevara dikotomin genom att välja sida: Om det inte går att upphöja en sida till att vara universell sanning så går det åtminstone att upphöja den till att dels vara den ena av de två sidorna i en konflikt, och dels vara den enda av dessa båda sidor som du bör vara lojal mot. Kravet på lojalitet kan motiveras till exempel utifrån gemenskap, utifrån tradition eller utifrån anklagelser om förtryck. Ta till exempel gamla förlegade hierarkier utifrån kön och hudfärg. När det inte fungerar att utifrån religion eller pseudovetenskap hävda till exempel att vita överklassmän skulle stå närmare Gud och/eller vara av naturen mer rationella än vad svarta arbetarklasskvinnor gör respektive är, då kan de som vill upprätthålla en svartvit världsbild istället måla upp en uppdelning i två lag, ett

”oss versus dem” där varje person som visar minsta tendens till avvikelse från ens egen [kunskap] genast måste avfärdas som en avskyvärd ”kulturmarxist”/”SocialJusticeWarrior” vilken inte kan tillerkännas något annat syfte än att vilja förstöra samhället, respektive avfärdas som en likaledes avskyvärd ”vit”/”rasist”/”mansplainer” vilken inte kan tillerkännas något annat syfte än att vilja upprätthålla gamla förtryck och privilegier. När ett debattklimat domineras av två sådana fraktioners kamp mot varandra så innebär detta i praktiken att dessa båda fraktioner gemensamt dominerar debatten: De enda sätten en diskussionsdeltagare kan slippa anklagelser från båda lägren blir att antingen tystna helt eller att välja en av fraktionerna och begränsa sig till att endast säga sådant som de för närvarande tongivande personerna i denna fraktion vill höra.

Om vi skulle utgå från renodlad lojalitetssträvan så borde vi därmed strömlinjeforma vår <kunskap> och moral utifrån vilken [kunskap] det än är som för tillfället är användbar för den egna sidan – antingen i sig själv, eller som ett sätt att lägga krokben för fienden. Det ses som rent förräderi att acceptera någon form av kunskap som skulle kunna stå i vägen för denna kollektiva strävan efter makt, och ses som naivt

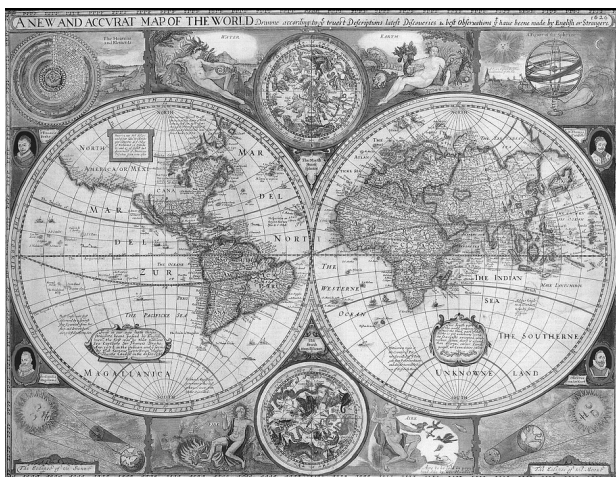
När ett debattklimat domineras av två sådana fraktioners kamp mot varandra så innebär detta i praktiken att dessa båda fraktioner gemensamt dominerar debatten.

att tro att det skulle kunna finnas någon {kunskap} eller sanning bortom grupptillhörigheternas gemenskap och maktanspråk.

Kunskap i sammansatt verklighet

I den bästa av världar där vi alla är fria och besitter de bästa av hjärnor bör vår strävan efter kunskap rimligtvis utgå helt och hållet från neutralitetssträvan. Under sådana omständigheter torde det inte finnas några som helst skäl att låta oss tyngas ner av normer och lojaliteter som bara gör oss jäviga och begränsar vårt synfält, när vi istället kan ta till oss bredare perspektiv. Dock lever vi inte i den bästa av tänkbara världar, och även de smartaste och uthålligaste av verkliga människor har enorma begränsningar i hur mycket deras hjärnor mäktar med att hantera.

Att betrakta den externa och sociala verkligheten är något som vi gör i våra upplevda verkligheter. Här utgör varje enskild människa centrum av sitt eget universum. Med sina egna ögon kan hen se att Jorden är platt och att solen rör sig i en bana där den går upp på morgonen och ner på kvällen. På samma sätt som själva universum kretsar kring hen så kretsar även alla medmänniskor kring hen, deras värde och egenskaper är lika med hur hen som betraktar dem upplever dem. Medan däremot de normer och andra diskurser som hen har internaliserat blir en del av själva upplevelsen, och därmed ter sig som självklara universella sanningar. Allt detta är dock en illusion som våra egna hjärnor skapar för att göra tillvaron begriplig, en illusion vilken vi kan analysera oss förbi: Redan Nicolaus Copernicus och Immanuel Kant påvisade att vi inte alls står i centrum: I Copernicus fall att solen inte alls kretsar sig

runt Jorden, och i Kants fall att den verklighet vi upplever är en produkt av våra medvetanden - varför vi behöver kombinera både analys och empiri för att förstå tillvaron. Sistnämnda brukar kallas för "Kant's Copernican Revolution" eller "The Copernican Revolution in Philosophy".

Genom de tankar vi tänker i våra mentala verkligheter kan vi analysera de sinnesintryck som vi upplever i våra upplevda verkligheter. Detta ger oss material till att även försöka analysera källorna till dessa intryck: Den externa verkligheten, de sociala verkligheter vi ingår i, samt de mentala och upplevda verkligheterna hos de människor som vi interagerar med eller observerar. Enskilt och gemensamt konstruerar vi människor själva våra analysverktyg, vilka är på gott och ont. Ju enklare verktyg vi använder, desto snabbare och lättare når vi fram till ett tvärsäkert svar där vi själva upplever att vi vet allt som är värt att veta.

För att faktiskt förstå varandra kan däremot mer nyanserade analysverktyg vara att föredra. Ett analysverktyg som bygger på en dikotomi kan ibland tjäna på att utvidgas till en trikotomi eller tekotomi. För att förstå dessa tre begrepp, tänk dig punkter sammanbundna av linjer. En dikotomi är ett endimensionellt streck. Två punkter, en linje. En trikotomi är en tvådimensionell triangel. Tre punkter, tre streck. En tekotomi är en tredimensionell tetrahedron. Fyra punkter, sex streck. Ett exempel som denna artikel redan har diskuterat är hur vi bör se på verkligheten. En vanlig dikotomi är att se tillvaron som antingen naturlig eller konstruerad. En annan är att se tillvaron som bestående antingen av individer eller av samhällen. Dylika dikotomier blir alltför snäva. Det kan vara mer fruktbart att istället utgå från en trikotomi mellan tre verklighetskomponenter eller "världar": Extern verklighet / värld 1, Mental och upplevd verklighet / värld 2, samt social verklighet / värld 3. Eftersom tankar och upplevelser fungerar väldigt olika finns det goda skäl att skilja mellan mental och upplevd verklighet, vilket då utvidgar trikotomin till en tekotomi.

Genom empiri och analys kan vi få glimtar av andra mentala, sociala och upplevda verkligheter än våra egna - vilket även kan ge oss nya perspektiv på våra egna. Vi kan vrida och vända på empiri, analysverktyg och begrepp. Å ena sidan kan dessa processer vara oerhört fruktbara, vilket innebär att neutralitetssträvan är både möjligt och eftersträvänsvärt. Å andra sidan kan dessa processer också vara fruktansvärt långsamma, tröttsamma och energikrävande. Ju enklare desto bekvämare, och vice versa. I frågor om hur vi ska hantera vår tillvaro för stunden ger

de oss sällan snabba och enkla svar som är både effektiva och vettiga. Att forska och att filosofera kräver eftertanke, det kräver lugn och ro, det kräver utrymme och frihet – tillgångar som ofta utgör bristvaror i våra hektiska liv. Så mycket enklare då att acceptera en eller annan auktoritet, och följa denna auktoritet mer eller mindre tillitsfullt eller blint. I bästa fall en auktoritet som vi hyfsat fritt har valt på hyfsat justa villkor, i värsta fall en auktoritet som vi blivit pådyvlade eller som vi tagit till oss för att den bekräftar våra fördomar eller våra önskedrömmar eller våra ångestmardrömmar. Sålunda vore det orealistiskt att försöka helt avskaffa normatsträvan eller lojalitetssträvan. De utgör ett nödvändigt ont, en livboj som vi behöver för att inte drunkna i den verkliga tillvarons oändligt komplexa mångfald. Detta även i optimalt justa miljöer där vi slipper leva under ett ständigt intellektuellt och känslomässigt utnötningskrig från trängsynta och totalitära krafter som kräver vår underkastelse. De miljöer vi faktiskt lever i är sällan optimala.

Vi kan och bör ta oss tillfällen att försöka utvärdera vår <kunskap> och röra oss i riktning mot {kunskap}. Att se olika synvinklar och utvärdera olika perspektiv så nyanserat som vi klarar och hinner och orkar. Men detta är inte

I frågor om hur vi ska hantera vår tillvaro för stunden ger de oss sällan snabba och enkla svar som är både effektiva och vettiga.

något vi kan ägna oss åt för jämnan. Istället får vi välja ideal att sträva efter och gemenskaper att ingå i, ideal och gemenskaper vilka vi till vardags kan använda som genvägar för att inta och bevara hyfsat vettiga positioner. Alltså dels inta dessa utan att spendera en massa tid och energi, och dels bevara dem även när vi möter människor som kräver att vi helt på just deras villkor ska vara öppna för just deras idéer. Att ha ideal att upphöja till norm och gemenskaper att vara lojal mot är inte fel i sig. Att tro på en del vetenskapliga teorier utan att personligen sätta oss in i dem är inte bara rimligt utan även nödvändigt, eftersom ingen av oss har utrymme att personligen sätta sig in i allt. Precis som med språket så behöver även kunskapen en arbetsdelning. Det gäller bara att vi väljer våra ideal och kunskapskällor med omsorg, tar dem med en nypa salt, och kommer ihåg att de är identiteter som vi människor gör snarare än att vara något som existerar av egen kraft. De är vad vi gör dem till, på gott och ont. Även om många av dem har potential att användas till att bygga bra saker så kan de alla brukas eller missbrukas till att bygga trångsynthet och destruktiva maktanspråk. Så vi får se upp med dessa identiteter så att vi inte fastnar för hårt i dem. När vi stöter på idéer som inte överensstämmer med vad vi redan tror på så bör vi inte svälja dessa blint, men inte heller avfärda dem blint. Identifiera istället vilka som kan innehålla något vettigt respektive vilka som kanske bör kasseras, och ge dem sedan lite eftertanke när vi har utrymme för detta. Detta gäller inte enbart för idéer vilka är nya för oss, utan även för idéer vilka vi redan har internaliserat: Idéer vilka vi medvetet har valt att tro på, idéer vilka vi räkat ta till oss utan att märka det, samt idéer vilka vi blivit itutade i barn-

domen innan vi blev förmögna att reflektera över tillvaron. Genom att på detta sätt växla mellan olika sorters strävan kan vi upprätthålla en balans där vi efter hand utvecklar våra perspektiv genom så pass mycket neutralitetssträvan som vi har utrymme för.

Vi bör även se upp för falsk neutralitet och för falsk universalism. Utifrån en lära bygd på normatsträvan framstår just den aktuella läran lätt som neutral och universell. Kanske var det avståndstagande från denna falska neutralitet och falska universalism som DiAngelo (2012) försökte uttrycka när hon avfärdade begreppen individualism och universalism som "rasistiska". Om så är fallet så var själva intentionen välmotiverad, samtidigt som den diskurs som DiAngelo förespråkar däremot förblir fullständigt orimlig. Alltså orimlig utifrån varje strävan efter neutralitet eller efter allmänmänsklig etik och samförstånd mellan världens människor. Utifrån ensidig lojalitetssträvan där verklighetsbilden upprätthålls av evigt krig mellan människor blir det istället viktigt att förgöra begrepp som individualism och universalism, så att endast kategorier och antagonism dem emellan kan bestå.

Exemplen heteronorm och vithetsnorm

Tänk dig ett samhälle där sexualitet ses som något syndigt och smutsigt. Ett samhälle där man inte känner till att vi-

När vi stöter på idéer som inte överensstämmer med vad vi redan tror på så bör vi inte svälja dessa blint, men inte heller avfärda dem blint.

rus och bakterier existerar, utan istället tror att sjukdomar är Guds Straff - och att könssjukdomar därmed utgör ett bevis på att Gud hatar sexualitet. Samhällets normer har tämligen nyligen ändrats så att det har blivit okej att gifta sig av kärlek istället för att bli bortgift av sin släkt, men då gäller det att inte smutsa ner denna rena kärlek med sexualitet. Vissa människor lever friare liv, utvecklar subkulturer med mer öppen sexualitet. Det uppstår en social uppdelning mellan å ena sidan en mycket snäv "straight" norm vilken på denna tid innebär att sex enbart ska vara samlag för fortplantning inom monogamt äktenskap, och å andra sidan en mycket bred "gay" antinorm vilken på denna tid inkluderar all promiskuitet och alla sexuella variationer utanför nyss nämnda strikta "straighta" norm. Eftersom ord som homosexualitet, fetischism och sadomasochism på denna tid utgör sjukdomsstämplor så kallar sig sexuella minoriteter hellre för gay. Detta ord ger dessutom ett visst mått av skydd mot att outa sig, eftersom omgivningen lätt kan tolka det som att de bara är glada i största allmänhet. En del homosexuella kvinnor känner sig dock obekväma med att kalla sig gay, eftersom ordet gay vid denna tid fortfarande i hög utsträckning förknippas med sexarbete. (Jämför med hur termen "glädjehus"/"gay house" förr användes som term för bordell.) Sålunda blev termen "lesbisk" för kvinnliga homosexuella mer populär än termer som "aikane" för manliga homosexuella. Efter hand gör olika människor diverse försök att få sin egen sexualitet mer accepterad, och de som har bäst förutsättningar för att lyckas med detta är de heterosexuella. Med tiden sprider sig en ny norm baserad på heterosexualitet istället för på kyskhet. Till och med orden straight och gay ändrar

efter hand betydelse, så att de i slutändan avgränsas till att betyda just heterosexuell respektive homosexuell. Denna process blir dock färdig först långt senare, i en tid då homosexualitet har blivit mer allmänt accepterat medan andra sexuella minoriteter fortfarande är stigmatiserade och patologiserade och rent allmänt har mycket lägre social status än homosexuella – vilket bland annat medför att många av denna tids homosexuella inte vill bli förknippade med dem. För mer om etymologin för ordet ”gay”, se till exempel PBS (2018).

I takt med att samhället blir mer öppet för heterosexualitet blir det också allt mer fientligt mot homosexualitet. Moralisterna retirerar i sin kamp mot heterosexuell promiskuitet, för att istället fokusera sitt hat på homosexuella. Under samma tid tvingas ultrakonservativa amerikanska predikanter även överge sitt öppna hat mot afroamerikaner. I sin bok ”American Fascists: The Christian Right

and the War on America” beskriver Chris Hedges (2006) bland annat hur medborgarrättsrörelsens framgångar på 60-talet ledde till ökad homofobi: När det inte längre lönade sig att predika om att afroamerikaner skulle vara onda och stå i förbund med djävulen så ändrade många av dessa hatpredikanter inriktning – de fortsatte att hålla sina hatpredikningar, men nu om homosexuella istället för om afroamerikaner. Uppdelningen i svarta och vita fick i viss mån backa till förmån för uppdelningen i heterosexuella och homosexuella.

Både den västerländska heteronormen och den amerikanska vithetsnormen bygger på en del antaganden som är grovt felaktiga. De båda normerna kan delas in i tre nivåer, där den första och mest grundläggande nivån är antagandet att varje människa skulle vara antingen man eller kvinna (vilka även förutsätts vara fertila) respektive antingen svart eller vit (vilka även förutsätts vara ättlingar till slavar respektive till slavägare). Att varje människa skulle vara antingen svart eller vit är uppenbart orimligt. Även i USA finns det Native Americans och Asian Americans vilka osynliggörs i denna uppdelning, och i ett globalt perspektiv utgör amerikaner (av alla hudfärger) en försvinnande liten minoritet. Att varje människa skulle vara antingen man eller kvinna är även det fel, men inte lika uppenbart fel: Visserligen finns det människor vilka på olika sätt inte passar in i denna uppdelning och vilka blir osynliggjorda av den. Intersexuella, transpersoner och ickebinära. I den mån uppdelningen baserar sig på en idé om fortplantning osynliggörs även de som är infertila i bemärkelsen att de inte kan bli gravida och inte heller kan producera befruktningskapabla ägg eller spermier. De fles-

ta vuxna människor är dock antingen fertila cismän eller fertila ciskvinnor, och passar sålunda in i modellen så här långt.

Som andra nivå, mellannivå, har vi att den nyss nämnda uppdelningen görs till det centrala i varje människas identitet. Detta innebär dels att man pådyvlas att alls ha denna identitet, och dels att man inom respektive fält inte tillerkänns utrymme att ha någon annan identitet än just dessa. I vithetsnormens fall innebär detta att varje person pådyvlas att ha en rasidentitet vilken i sin tur baseras på att vara antingen svart eller vit. Således osynliggörs all etnicitet et.c. som handlar om något annat än hudfärg. I heteronormens fall innebär det istället att varje person pådyvlas att basera sin sexuella identitet på att vara antingen heterosexuell eller homosexuell. Sålunda osynliggörs alla sexuella variationer som handlar om något annat än just könstillhörighet. Begreppet sexuell läggning ges central betydelse, men begränsas till att enbart inklude-

ra de könssexuella läggningarna heterosexualitet och homosexualitet - plus bisexualitet (alternativt pansexualitet) som mellanting och samlingsnamn för alla vars sexualitet egentligen helt handlar om andra faktorer än just könstillhörighet. Samtidigt bortdefinieras och osynliggörs dynamisksexuella läggningar som sadomasochism, objektssexuella läggningar som fetischism, och så vidare. Det är på denna andra nivå som det uppstår idéer i stil med att det inte skulle kunna existera någon rasism mot samer och mot judar, respektive någon kinkofobi (motsvarande homofobi) mot sadomasochister och mot fetischister. Efter att på de båda första nivåerna ha rensat bort allt som inte passar in i ett enkelt motsatspar för ras respektive sexualitet återstår som toppen på isberget det tredje och sista steget: Att utropa vitheten respektive heterosexualiteten till normat, då med svartheten respektive homosexualiteten som sin antinormat. Att kritisera vithetsnorm och heteronorm är välbehövligt i de kontexter där sådana normer är utbredda - men denna kritik bör då helst kritisera hela paketet snarare än att reproducera de båda underliggande nivåerna genom att enbart kritisera toppen på isberget och därmed implicit godkänna resten av normen som om den vore självklar sanning.

Sexuell identitet versus rasidentitet

För den som lever i en social miljö där hen inte passar in (fungerar på något sätt som i denna miljö utgör antinormat eller ickenormat snarare än normat) finns det starka skäl att hitta eller bygga en annan miljö där hens eget sätt att fungera är norm. Bygga sig en identitet som gemenskap och som sköld mot omvärldens fördömande

attityder. Såväl heteronorm och vithetsnorm som det sociala arv vilket dessa normer bygger på kan vara betungande för människor som ingår i en eller flera sexuella minoriteter och/eller hudfärgsminoriteter. Samtidigt som de aktuella minoriteterna har just detta gemensamt så finns det även mycket som skiljer dem åt. Sexuella läggningar som heterosexualitet, homosexualitet, sadomasochism och fetischism bygger på ömsesidiga relationer mellan likasinnade. Sålunda handlar de sexuella identiteterna i allmänhet om att hitta varandra för att bygga ömsesidiga relationer på justa villkor. Undantag finns, men kan bekämpas inom ramen för att bygga konstruktiva gemenskaper av subkultur. Identiteten blir en möjlighet, inte ett krav. Vi kan och bör skilja mellan identitet och praktik. Att vara homosexuell eller heterosexuell är en könssexuell läggning, att vara en man eller kvinna som har sex med män är ett beteende. Att vara sadomasochist är en dynamiksexuell läggning, att vara en person som deltar i BDSM-scener

är ett beteende. Det går att ha en läggning utan att leva ut den, och det går att ha ett beteende utan att detta blir något mer än en kul grej och en krydda i sexlivet. Den potential för lekfullhet och relationsbyggande som finns i sexuella identiteter saknas i rasidentiteter. Sistnämnda blir så gott som omöjliga att bygga på något annat än en känsla av att vara överlägsen eller av att vara förtryckt, lojalitet med sina vapenbröder i kampen mot den gemensamma fienden – en fiende vilken per definition aldrig kan bli slutgiltigt besegrad, eftersom identiteten och dess gemenskap då skulle implodera: Eftersom förtrycket inte kan existera utan förtryckaren så måste då denna förtryckare hålla sig allestädes närvarande. Genom detta svartvita tänkande bevarar man även minst två av tre nivåer i vithetsnormen, även om ens avsikt är att bekämpa den. När DiAngelo (2018) fastslår att alla vita har en moralisk plikt att i antirasismens namn bygga sig en vit rasidentitet som vit rasist så kan detta ses i ljuset av att denna vita identitet är nödvändig för att en motsvarande svart identitet ska kunna upprätthållas. Cirkeln blir sluten. Sedan jag i förra delen av artikeln nämnde DiAngelos bok så har denna hunnit komma ut på svenska. I Svenska Dagbladet varnar Sara Abdollahi (2021) för att DiAngelos tankegoods riskerar att förvandla den västerländska antirasismen till att bli en sekt, och hon varnar för hur detta tankegoods inbjuder till tystnad och konformism snarare än till eftertanke.

Sammanfattningsvis så är identiteter på gott och ont. Vi behöver alla förhålla oss både till de identiteter som vi på ett eller annat sätt har internaliserat, och till de identifieringar som andra människor har pådyvlat oss. Vi bör sträva efter att söka kunskap utifrån neutralitet med en

mångfald av perspektiv, och att bygga vår etik på principer som är universella i bemärkelsen att de är till för alla människor snarare än pekar mot att bygga upp en uppdelning i "oss och dem". Detta inkluderar att vi efter hand nyanserar våra perspektiv och utvärderar gamla normers anspråk på att vara neutrala och universella.

Referenser

- Cronström Beskow, X. (2020). Existens & Identitet del 1: En fråga om språk. *Folkvett* 4/2020.
- DiAngelo, R. (2012). *What Does it Mean to be White?: Developing White Racial Literacy*. New York: Counterpoints
- DiAngelo, R. (2018). *White Fragility: Why it's so hard for white people to talk about racism*. Boston, USA: Beacon Press.
- Foucault, M. (1980). *Sexualitetens historia del 1: Viljan att veta*.
- Hedges, C. (2006). *American Fascists: The Christian Right and the War on America*.
- Orwell, G. (1949) 1984.
- PBS. (2018). *Origin of Everything: History of the Word "Gay"*.
<https://www.pbs.org/video/history-of-the-word-gay-bcbi-uu/>
- Abdollahi, S. (2021) "Antirasismen är på väg att bli en sekt".
Svenska Dagbladet 2021-02-04.
<https://www.svd.se/antirasismen-ar-pa-vag-att-bli-en-sekt>